

УДК [316.752:303.62]-053.6 (477.61)
DOI <https://doi.org/10.32840/2707-9147.2021.89.9>

К. М. КОТЕЛЕНЕЦЬ
кандидат соціологічних наук,
доцент кафедри філософії та соціології,
Луганський національний університет імені Тараса Шевченка

А. Р. СУРМАЙ
здобувачка вищої освіти,
Луганський національний університет імені Тараса Шевченка

ЦІННІСНІ ОРІЄНТИРИ МОЛОДІ ЛУГАНСЬКОЇ ОБЛАСТІ: РЕЗУЛЬТАТИ ОПИТУВАННЯ

У статті розглянуто значущість розвитку ціннісних орієнтирів на життєвому шляху молоді людини. Сконцентровано увагу на тому, що кожна людина, зокрема й із з числа молоді, від народження вже має певні відносини, уявлення щодо тих чи інших речей і, базуючись на них, формує важливі для себе цінності, які створюють ціннісний каркас молоді людини сучасності. Молодь же виступає двигуном, що веде суспільство до всебічного розвитку. Тому важливим стало дослідження процесу становлення ціннісних орієнтирів саме серед молоді.

Звернуто увагу на те, що ціннісні орієнтації є надзвичайно важливим компонентом структури особистості, у них зосереджений увесь життєвий досвід, який був накопичений особистістю в її індивідуальному розвитку. Абсолютно будь-яка матеріальна дія людини наповнена ціннісним ставленням її як до об'єкта, на який спрямована ця дія, так і до самої цієї дії. Ціннісне ставлення взаємопов'язане з діями матеріальними, через що матеріальні відносини беруть активну участь у створенні цінностей.

У статті досліджено ціннісні орієнтири молоді Луганської області в реаліях сучасного суспільства за допомогою опитувальника Шалом Шварца (скорочена версія та модифікована під молодіжні ціннісні орієнтири). Виявлено, як молодь ставиться до різних типів ціннісних орієнтацій, що впливає на формування того чи іншого орієнтира, як можна вплинути на процес формування орієнтирів. Зазначено, що головні ціннісні орієнтири молоді Луганської області зосереджуються у трьох ціннісних кластерах (за методикою Ш. Шварца, яка використовувалась у скороченому вигляді): Self-Direction (Самостійність), Security (Безпека) та Benevolence (Доброта). З'ясовано, що молодь орієнтована перебудом на самостійність, безпеку, сімейне благополуччя та дружбу, а вже потім на кар'єрний розвиток та визнання.

Проведений аналіз дав змогу стверджувати, що ми маємо неоднозначний та суперечливий образ ціннісних орієнтирів молоді Луганської області. Він показує зниження рівня освіченості в молоді, прагнення до

самозайнятості, зневіру у власних силах щодо змін політичного, економічного, соціального життя міста та країни. Досліджено, що серед молоді є зародки участі в житті громад, жага до висловлювання своєї думки та прагнення до всебічного розвитку.

Ключові слова: *молодь, цінність, ціннісні орієнтири, типи ціннісних орієнтацій, суспільство.*

Постановка проблеми. Модель поведінки будь-якої людини безпосередньо залежить від того, які вона має ціннісні орієнтири, так званий «моральний компас». Ціннісні орієнтири виступають «стрижнем» людської свідомості, яка, у свою чергу, забезпечує цільність людини і проявляється в певному типі її поведінки, в інтересах, переконаннях і поглядах. У всі часи існування нашого суспільства молоде покоління завжди було і нині є рушійною силою, яка відповідає за всебічний розвиток суспільства. Молодь, або молоде покоління, – це та частина населення України, яка перебуває у віковому діапазоні від 14 до 35 років. Для забезпечення кращого майбутнього нашого суспільства варто дослідити процес становлення ціннісних орієнтирів у молоді, виявити, як сама молодь ставиться до різних типів ціннісних орієнтацій, що саме впливає на формування того чи іншого орієнтира, як можна вплинути на процес формування орієнтирів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Для кращого розуміння сутності поняття «ціннісні орієнтири» доцільним буде розглянути теоретико-методологічне обґрунтування такого поняття, як «цінність». Важливість вивчення цього питання можна дослідити у працях таких відомих учених і суспільних діячів: М. Кагана, А. Маслоу, Ф. Ніцше, К. Ясперса, А. Камю, О. Лосева, В. Розанова, М. Шелера й інших. За М. Шелером, цінність є феноменом, що самопроявляється в акті «емоційної інтуїції».

Проблематикою формування ціннісних орієнтирів у молоді також цікавляться М. Корнев, В. Бебик, М. Головатий, Є. Головаха. Учені дослідили шлях становлення орієнтирів і дійшли висновків, що вони формуються протягом усього життя шляхом соціалізації людини [1].

Мета статті. Головною метою цієї роботи є визначення ціннісних орієнтирів молоді Луганської області методом опитування протягом 2020 р., надання рекомендацій органам влади, молодіжним та громадським організаціям, навчальним закладам щодо роботи з молоддю.

Виклад основного матеріалу. XXI ст. цілком слушно можна вважати ерою новітніх технологій, необмеженості, уседозволеності в діях, думках, поведінці тощо. Молодь стає все більш розкутою, але водночас і більш вразливою. Вони легко піддаються впливу сучасних технологій, пропаганді розкутого способу життя, куди входять і шкідливі звички, і руйнування звичних суспільству традицій, норм, правил поведінки, що прямо впливає на становлення тих чи інших цінностей індивіда.

Народжуючись на світ, що вже має свою структуру, ієрархію речей та відносин, кожна пересічна людина отримує вже готові умови для власного існування. Вона обов'язково повинна сприйняти і їх у собі, а потім зрозуміти те суще свого сьогодення і почати рухатися до майбутнього. Людина здійснює своє існування через ціннісно-матеріальну діяльність. Причому ціннісно-матеріальне варто трактувати як особливий факт людського життя, у якому і ціннісне, і матеріальне існують завдяки своїй взаємозалежності та невід'ємності. Цілоком будь-яка матеріальна дія людини наповнена певним ціннісним ставленням до об'єкта, на який спрямована ця дія, і до цієї дії. Ціннісне ставлення не може виникнути й існувати окремо від матеріальної дії. Тому матеріальні відносини тісно вплетені у створення цінностей [2]. М. Шелер розглядає цінності як незалежні від свідомості активні об'єкти, які діють на суб'єкт за допомогою своїх носіїв. Цінності виступають у феноменологічній аксіології як дівче начало, а суб'єкт залишається пасивним, лише споглядає їх [3]. Також їх можна визначити як феномен, якого немає поза спрямованою на них свідомістю (К. Ясперс, А. Камю).

Як самостійне поняття визначення ціннісних орієнтацій у вітчизняній науці вперше було наведено у праці А. Здравомислова та В. Ядова «Отношение к труду и ценностные ориентации личности» (1966 р.). Вчені розуміють під ціннісними орієнтаціями настанову особистості на ті чи інші цінності матеріальної та духовної культури суспільства. Ціннісні орієнтації є надзвичайно важливим компонентом структури особистості, у них начебто зберігається весь життєвий досвід, який був накопичений особистістю в її індивідуальному розвитку. Це той компонент структури особистості, який являє собою певну вісь свідомості, навколо якої обертаються помисли та почуття людини, з погляд якої вирішуються багато життєвих питань [4, с. 191].

Найвідомішою методикою вимірювання ціннісних орієнтацій є діагностика Ш. Шварца (H. Shalom Schwartz). Під цінностями Шалом Шварц мав на увазі «пізнані» потреби, які безпосередньо залежать від культури, середовища, менталітету конкретного суспільства. В основі опитувальника Ш. Шварца лежить теорія, згідно з якою всі цінності поділяються на соціальні й індивідуальні. Опитувальник розроблений Шаломом Шварцем у 1992 р. Під час розроблення опитувальника автор використовував методику М. Рокича, якісно модифікував, розширив і вдосконалив її концептуальну базу [5]. У даному дослідженні методика психолога модифікована та спрощена.

Протягом 2020 р. було проведено опитування молоді Луганської області, серед питань, які ставилися молодим людям, були й питання щодо їхніх ціннісних орієнтацій. Для цього в опитувальнику була використана модифікована методика дослідження цінностей Ш. Шварца. У даному дослідженні аналізуються сім типів цінностей замість десяти, як у класичній методиці Ш. Шварца. З відповідями респондентів можна ознайомитись у табл. 1.

Таблиця 1

Розподіл відповідей на питання: «За п'ятибальною шкалою оціни, наскільки важлива для тебе кожна цінність як керівний принцип у твоєму житті»

	Зовсім не важлива	Нижча за середню важливість	Середня важливість	Вища за середню важливість	Дуже важливо	Суперечить моїм життєвим цінностям
Багатство та гроші	3,1	9,3	23,9	30,1	32,5	1,0
Особиста незалежність, бути самостійним	1,4	2,9	11,7	23,0	58,1	2,9
Професіоналізм	1,2	2,4	11,0	17,7	63,4	4,3
Побутовий комфорт	1,2	4,5	13,4	26,8	51,0	3,1
Здатність вирішувати важливі проблеми	2,9	2,9	11,7	23,2	55,5	3,8
Здобуття нових знань, навчання	1,4	2,9	12,7	25,1	54,3	3,6
Спілкування із близькими по духу людьми, друзі	2,4	4,5	8,4	21,1	58,6	5,0
Розваги	2,2	10	27,3	29,4	27,5	3,6
Влада над людьми	20,1	20,1	26,8	16,3	10,3	6,5
Єднання із природою	6,0	14,6	29,9	24,4	23,2	1,9
Кохати та бути коханим (ною)	4,3	4,3	9,8	19,6	55,5	6,5
Міцне здоров'я	1,7	3,8	6,0	10,3	68,7	9,6
Міцні сімейні стосунки та міцна родина	2,6	3,6	7,4	12,2	65,3	8,9
Визнання, слава	12,4	17,7	29,4	21,5	15,3	3,6
Подорожі, подорожувати світом	4,1	5,5	17,7	25,8	40,7	6,2
Соціальна та громадська активність	6,2	12,9	26,8	29,7	22,2	2,2
Активна громадянська позиція	7,2	14,8	26,6	24,9	24,9	1,7
Відповідальність	2,2	6,0	8,6	23,9	53,6	5,7

Завданням розробленої схеми 1 є виявлення важливості кожного з типів у загальному ціннісному портреті молоді Луганської області. Отже, опитувальник надає змогу сформувати ціннісний портрет сучасної молоді.

Зі схеми (рис. 1) видно, що найважливішими цінностями для молоді Луганської області є трійка ціннісних кластерів, які отримали майже однакові позитивні відповіді, які коливаються в діапазоні похибки (79,4, 78,3 та 77,5% відповідно): Self-Direction (Самостійність), Security (Безпека) та Benevolence (Доброта).

Визначальна мета Self-Direction (Самостійність) полягає в самостійності мислення і виборі способів дії, у творчості та дослідницькій активності.

Мотиваційна мета Security (Безпека) – безпека для інших людей і себе, гармонія, стабільність суспільства і взаємин. Вона походить від базових індивідуальних і групових потреб. На думку Ш. Шварца, існує один узагальнений тип цінності безпеки (а не два окремих – для групового й індивідуального рівнів). Пов'язано це з тим, що цінності, які стосуються колективної безпеки, значною мірою відображають мету безпеки і для особистості (соціальний порядок, безпека сім'ї, національна безпека, взаємне розташування, взаємна допомога, чистота, почуття приналежності, здоров'я).

Завершує трійку лідерів серед типів цінностей тип Benevolence (Доброта). Це більш вузький «просоціальний» тип цінностей. У його основі лежить доброзичливість, сфокусована на благополуччі в повсякденній взаємодії із близькими людьми. Цей тип цінностей уважється похідним від потреби в позитивній взаємодії, потреби в об'єднанні та забезпеченні процвітання групи. Його мотиваційна мета – збереження благополуччя людей, з якими індивід особисто контактує (корисність, лояльність, поблагливість, чесність, відповідальність, дружба, зріла любов, сім'я).

Серединою ієрархії ціннісних орієнтацій є Achievement (Досягнення) та Hedonism (Гедонізм). Визначальна мета першого зазначеного типу цінностей – особистий успіх через прояв компетентності відповідно до соціальних стандартів. Прояв соціальної компетентності (що становить зміст цієї цінності) в умовах панівних культурних стандартів спричиняє соціальне схвалення (освіта, професійні компетенції, соціальна активність). Мотиваційною метою визначаються насолода або чуттєве задоволення (задоволення, насолода життям, розваги).

Завершують ієрархію ціннісних типів Power (Сила, Влада) та Universalism (Універсалізм). Сила або Влада пов'язані з функціонуванням соціальних інститутів, потребують диференціації статусів, здебільшого в міжособистісних відносинах. Центральна мета цього типу цінностей полягає в досягненні соціального статусу або престижу, контролю, домінування над людьми (авторитет, багатство, соціальна влада, збереження свого суспільного іміджу, суспільне визнання).

Рис. 1. Узагальнення цінностей опитувальника за типами цінностей згідно з методикою Ш. Шварца (модифікована)

З табл. 2 можна побачити ранжування ціннісних орієнтацій молоді Луганської області за середнім показником. Найважливішою п'ятіркою для молодих людей області виступають «міцне здоров'я», «міцні сімейні стосунки та міцна родина», «професіоналізм», «особиста незалежність, бути самостійним», «спілкування із близькими по духу людьми, друзі» (від 4,6 до 4,4 бали з 5), що підтверджує гіпотезу про важливість соціальних зав'язків молоді та плани на майбутне.

Таблиця 2

Проранжовані ціннісні орієнтації луганської молоді (середнє)

Міцне здоров'я	4,6
Міцні сімейні стосунки та міцна родина	4,5
Професіоналізм	4,5
Особиста незалежність, бути самостійним	4,4
Спілкування із близькими по духу людьми, друзі	4,4
Отримання нових знань, навчання	4,3
Здатність вирішувати важливі проблеми	4,3
Відповідальність	4,3
Кохати та бути коханим (ною)	4,3
Побутовий комфорт	4,3
Подорожі, подорожувати світом	4,0
Багатство та гроші	3,8
Розваги	3,7
Соціальна та громадська активність	3,5
Активна громадянська позиція	3,5
Єднання із природою	3,5
Визнання, слава	3,1
Влада над людьми	2,7

Отже, можна говорити про ціннісний портрет луганської молоді. Вона орієнтована передусім на самостійність, безпеку, сімейне благополуччя та дружбу, а вже потім на кар'єрний розвиток та визнання.

Висновки і пропозиції. Отримані результати соціологічного дослідження дають нам змогу зрозуміти, що молодь Луганської області має виражений ціннісний каркас, який складається з безпеки (колективна й індивідуальна), яка полягає не лише у фізичній безпеці (здоров'я та мир), але й у стабільності, гармонії, приналежності до певних соціальних груп; повсякденної взаємодії, яка веде до приналежності до малої соціальної групи, найчастіше до сім'ї, важливе її благополуччя, дружба та любов; професійна ідентифікація, соціальна активність (освіта та громада, насолода та розваги); амбітність, прагнення до влади чи високого соціального статусу, або престижу; гармонічне існування в середовищі та у природі.

Список використаної літератури

1. Соколов А., Щербакова І. Ціннісні орієнтири гуманітарного студентства. *Социс*. 2003. № 1. С. 1–21.
2. Ивин А. Ценность и понимание. *Вопросы философии*. 1987. № 8. С. 31–45.
3. Шелер М. Избранные произведения. Москва : Гнозис, 1994. 490 с.

4. Здравомыслов А. Отношение к труду и ценностные ориентации личности рабочего. *Социология в СССР*. Москва : Мысль. 1965. Т. 2. С. 187–207.

5. Schwartz S.H. An Overview of the Schwartz theory of Basic Values. *Online Readings in Psychology and Culture*. 2012. № 2 (1). URL: <http://scholarworks.gvsu.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1116&context=orpc>.

Kotelenets K. M., Surmay A. R. Values of young people of Luhansk region: survey results

The article considers the importance of the development of values in the life of man. The focus is on the fact that every person from birth already has certain relationships, ideas about certain things and, based on them, forms important values for themselves. Young people are the engine that leads society to full development. Therefore, it was important to study the process of formation of values among young people.

Attention is drawn to the fact that value orientations are an extremely important component of the structure of personality, they focus on all life experiences that have been collected by the individual in his individual development. Absolutely any material action of a person is filled with his value relation both to the object to which this action is directed, and to this action itself. Value relations are interrelated with material actions, due to which material relations take an active part in the creation of values.

The article examines the values of the youth of Luhansk region in the realities of modern society, with the help of a questionnaire by Shalom Schwartz. It is revealed how young people relate to different types of value orientations, which influences the formation of a particular landmark, how it is possible to influence the process of landmark formation. It is noted that the main values of the youth of Luhansk region are concentrated in three value clusters: Self-Direction, Security and Benevolence. It was found that young people are focused primarily on independence, security, family well-being and friendship, and only then on career development and recognition.

The analysis allowed us to state that we have an ambiguous and contradictory image of the values of the youth of Luhansk region. It shows a decrease in the level of education among young people, the desire for self-employment, self-doubt, changes in the political, economic, social life of the city and the country. It was studied that among young people there are embryos of participation in the life of communities, the desire to express their opinions and the desire for comprehensive development.

Key words: youth, value, value orientations, types of value orientations, society.